

Örökre

A nagyszülői szerepről

AZ ELMÚLT ÉV ŐSZÉN eladtam vidéki házamat a nagy kerttel együtt. Búcsúünnepséget tartottunk. Tizenegy éves Tamás unokám vizsgálhatatlan volt, amikor a következő napon utoljára vette szemügyre a házat az udvari bejárat felől. „Nem tudom elhinni”, mondta, „hiszen ez a *te* házad, Nagy!” Ugyanakkor azt is gondolta, hogy az ő háza és a *mi* házunk, amint ez ugyancsak tizenegy éves Leonie lányunokám kérdésében is kifejeződött: „És ezután hol tudunk fára mászni, húsvéti tojásokat elrejtetni, százsorszápet szedni és hangyákat megfigyelni?” Hangjában tanácsatlanság rezgett. Felnőtt gyerekeim – unokáim szülei – sóhajtottak, és átöleltek engem.

Mostantól az vonatkozik erre a házra, hogy „egykor létezett”. Sok évvel ezelőtt vásároltam meg, amikor befejeztem külföldi munkámat, és világos volt, hogy néhány hónap múlva három unoka nagymamája leszek. A ház beteljesítette álmomat, hogy találkozóhelyet teremtsék a család számára, megfelelő nagyságú és hangulatos térrel minden családtag részére, és elegendő hellyel a családi ünnepek számára. A védettség érzését akartam közvetíteni, de egyidejűleg gondoskodni akartam a nyitottságról is, arról, hogy túllásunk a saját tányérunk peremén. Most meg lehetett hívni a szomszédokat, szállást lehetett adni a világ minden részéről érkező barátoknak. Igazi családi ház lett belőle, és mindnyájan jól érezhettük magunkat benne.

„Olyan jó nagyvilág van nálad, Nagy!” hallottam gyakran az unokáktól, akik időközben öten lettek. Megfőztem a kedvenc levesüket, nekiestek a vastag csokoládéöntettel készített banános süteménynek, mindenki meghallgathatta a kedvenc CD-jét, és a kertben tombolhattak, de próbára is tehetők magukat. A fűnyírást nem mindig élvezték, a gazolást sem, de meg kellett történnie, ha valaki jutalmat akart.

Hiszen nem lehetett szó mindennapos együttlétről, unokáim nem a következő sarkon laktak. Nem tartozom a német nagyszülők azon szűk 60%-ához, akik – a statisztika szerint – rendszeresen gondozzák unokáikat. De szükséghelyzetben

gyakran álltam rendelkezésre. Németországban minden második nagyszülői pár legalább szórványosan gondot visel az unokáira, például a szülők elfoglaltsága vagy a kicsik betegsége esetén. Az egyetemista bébiszitterek aligha ilyen rugalmasak, és a szomszédasszony sem, pláne ha még dolgozni jár. Ehhez társul, hogy a kicsik nagy bizalmat és bensőséges kapcsolatot alakítanak ki a nagyszülőkkel, hiszen azok a család részét alkotják. Nem túlzás azt mondani, hogy ha nem léteznének a nagyszülők, akkor a szülőknek és az önkormányzatoknak eurómilliókat kellene pótlólagosan fordítaniuk a gyerekek gondozására. És a nagyszülők minden állami támogatásnál jobban megkönnyítik az ifjú pároknak az első vagy a többedik gyerek vállalását. Amit ezen túlmenően is tesznek az unokák nemzedékéért, azt nem lehet számokkal mérni.

EZ MÁR AKKOR IS MEGMUTATKOZIK, ha röviden visszapillantunk az emberiség történelmére. Az emberiség előtörténetének fejlődésével kapcsolatos kutatások bizonyítják, hogy a korai őskőkor idején Európában hirtelen ötször annyi olyan ember létezett, aki csak – az akkori viszonyok között magas – harminc éves kor fölött halt meg. Ez azt jelenti, hogy a korábbi időkkel ellentétben most lehetővé vált, hogy az emberek olyan kort érjenek meg, amelyben még láthatják unokáikat. A tudomány feltételezi, hogy a várható életkor növekedése e korszak kulturális haladásának volt köszönhető. Erre sok adat van, például az első műalkotások vagy új szerszámok megjelenése. A több idősebb ember jelenléte kétségtelenül kedvezően hatott az életkörülményekre, véli a *Central Michigan University* paleontológusa, *Rachel Caspari*. A nagyszülők feltehetően erejük szerrint támogatták felnőtt gyermekeiket, ez viszont lehetővé tette azok számára, hogy több utódot hozzanak világra. Együttal nőttek az unokák túlélési esélyei. A népesség növekedett, a gének terjedtek – így gondoskodtak a nagyszülők az emberek döntő evolúciós előnyéről. *Rachel Caspari* úgy okoskodik, hogy az őskőkor nagyszülői még sokkal

többet teljesíttek: Élettapasztalattal és életbölcességükkel feltehetőleg lényegesen hozzájárultak ahhoz, hogy az új kulturális fejlemények tovább is adódtak, és széles körben elterjedtek az emberek között. „A nagyszülők révén kulturális ugrás következett be”, mondja *Caspari*. A következő korszakok időugrásaiban a nagyszülői nemzedékek a kultúra őrzőiként és áthagyományozóiként, illetve az emberi fejlődés támogatóiként stabil, alapvető támaszt jelentettek.

Közép- és Nyugat-Európa iparosodás előtti társadalma még ápolta azoknak az idős parasztoknak és mesterembereknek a képét, akiknek nagy foglalkozásbeli tapasztalata mindenütt keresett volt, és akiknek a tudására az unokák nemzedéke sikeresen tudott visszanyúlni. A modern ipari korszak kezdetével azonban egyre inkább „tegnapiakként” bélyegezték meg az idősebbeket. Ez a negatív kép mindenekelőtt a nincstelenekre és a nehéz testi munkából élő alsó rétegre, s ezáltal a népesség túlnyomó részére vonatkozott. Az idősekről alkotott kép megváltozását és differenciálódását csak a 20. század hozta meg a maga gazdasági, tudományos és társadalmi változásaival, valamint új szervezeti keretfeltételeivel (például a nyugdíjba vonulás korának meghatározásával vagy az időseknek a médiumokban való megjelenésével). Manapság a kevés pozitív tartalmú kép él a köztudatban az idősekről, de ezek egyike a nagyszülői szerepet ábrázolja.

Kétségtelen, hogy a nagyszülők életmódja és normái minden korszakban mértékadóan alakítják az ifjúságot. És minden nemzedék más-más tapasztalatokat és beállítottságokat ad tovább.

Még háromszáz évvel ezelőtt is mindenki csodálkozott volna a mai bensőséges nagyszülő-unoka kapcsolaton, mondja például a Bécsi Egyetem családtörténésze, *Erhard Chvojka*. Véleménye szerint az iparosodás előtti társadalomban az unokák nemigen építhettek volna ki szoros kapcsolatott nagymamájukkal és nagypapájukkal – ha azok egyáltalán éltek még –, mert a várható átlagos élettartam még akkoriban sem volt túl magas, és az embereknek nem születtek olyan fiatalon

gyerekeik, mint feltehetően az öskőkorban. A gyerekek korán elhagyták a szülői házat, hogy tanoncnak, szolgának vagy szolgálólánynak szegődjenek el. Nem létezett még autó és vasút a hétfégi gyors látogatásokhoz (a hétvége különben is csak a szabad vasárnapból állt), nem is beszélve mobiltelefonokról vagy *iPadekről*. Ráadásul általános feltételezés, hogy a nagyszülők hatása csak akkor igazán hatékony, ha az unokákkal egy háztartásban, vagy legalábbis azonos településen élnek.

PETER HÄRTLING ÍRÓ és nyolc unoka nagyapja más véleményen van. Ő úgy találja, nem feltétlenül szükséges, hogy állandóan lássák egymást: „Bizonyos távolság egyenesen hasznos lehet: hozzájárul ahhoz, hogy az érintettek levegővételeh jussanak.” Ugyanis az, hogy a kamaszodó unokának már nincs kedve vasárnap délután meglátogatni a nagymamát, még messze nem jelenti azt, hogy már tudni sem akar az „öregekről”. A legtöbb tudományos kutató egyetért abban, hogy a nemzedékek közötti kapcsolatok feltehetően csak a most zajló 21. század folyamán váltak igazán jóvá. Hiszen a feltételek is most a legjobbak. Az emberek idősebbekké válnak, mint valaha, és közben hosszabb ideig maradnak testileg és pszichikailag is egészségesek. És hosszú időre visszatekintő életpaszttaluk nagyobb higgadságot tesz lehetővé számukra az unokáikkal való bánásmódban. Manapság a szülők úgy látják, hogy hallatlan nevelési követelményeknek vannak kitéve, olyanoknak, amelyek korábban nem léteztek. A nagyszülők viszont már egy nemzedékkel odébb vannak, és tudják, hogy nem omlik össze a világ, ha az unoka egyest visz haza matematikából. És mivel ezt a nézetet a szülőkkel szemben is képviselik, az unokák megbíznak bennük.

A családban dől el az is, hogyan viszonyulnak a gyerekek az idősekhez. A nagyszülők révén teljesen mellékesen megtanulják, mit jelent öregedni és nagyszülőnek lenni. „Gyakran kívántam, hogy bárcsak ismerhettem volna a nagyszüleimet. Annyi mindent akartam volna kérdezni, látni, hogyan élnek, mit gondolnak, s talán mit örököltem tőlük”, mondja egy 34 éves hölgy, akinek a nagyszülei balesetben meghaltak, amikor ő hároméves volt. Itt nemcsak az örökölt génekről és anyagi dolgokról meg emléktárgyakról van szó, hanem sokkal értékesebbekről: a nagyszülők jelentik a hidat a család múltjához; ők mutatják meg nekünk, honnan jövünk; ők gondoskodnak arról, hogy a családi történetek és hagyományok továbbadódjanak. A 14 éves Isabel meséli: „Családunkban mindig imádkozunk étkezés előtt. Ez mindennapos rituálé, jóllehet a szüleim különben nem vallásosak. De anyám ragaszkodik hozzá, mivel a nagymamám és nagypapám számára fontos; ők pedig szintén a szüleiktől vették át.” A nagyszülők útmutatók a jövőbe is: megmutatják, mi lehetséges; hiszen már egy egész élet van mögöttük, ők jelentik meg az élettapasztalatot.

A NAGYMAMÁK KÖZVETÍT-HETIK az unoka számára például azt is, hogy nőnek lenni manapság sokféle életformát jelenthet. Ez a közvetítés nem mesemondás formájában történik, hanem a nagymamák saját valóságos életének látványa által. Hiszen gyakran maguk is új családi együttállások sokféleségében élnek, elváltak, újraházasodtak vagy éppen nem azok. Az a nagymama például, aki „vadházasságban” él egy új, ráadásul nála fiatalabb partnerrel, ma már nem rítkaság, de biztosan újdonság a történelmünkben. A nagyszülők ily módon lehetővé teszik unokáik számára, hogy rápillantsanak egy

olyan világra is, amely talán különbözik a szülőkéitől. Es ez fontos, mivel a különböző távlatok megismerése lehetővé teszi a gyerekek számára, hogy más látásmódokat is tudomásul vegyenek. „Magatartásukkal a nagyszülők tudattalanul is sok mindent továbbadnak”, mondja *Axel Schölmerich* fejlődépszichológus. Ha a nagymama együtt tölti az unokával a délutánt, magyarázza a szakember, akkor automatikusan közvetít bizonyos beállítottságokat. Egészen hétköznapi helyzetekről van szó: „Például ha a nagymama megmutatja a gyerekeknek, hogy különleges dolog, ha félénk cicája megengedi neki, hogy megsimogassa, akkor az állatokkal való gyengéd bánásmódról tanítja.” Ha hozzávágna az újságot az állathoz, hogy az ne karmolja a bútort, akkor természetesen teljesen más beállítottságot közvetítene. És miközben az egyik nagymama ad valamit a koldusnak, a másik talán nagyon is ügyel a távolságtartásra. A pszichológus tudja, hogy a gyerekek úgy tanulják meg a különféle hozzáállásokat és értékeket, ahogyan beszélni tanulnak: erőfeszítés nélkül, egyszerűen a kapcsolatok által. A nagyszülőknek esélyük van arra, hogy a múlt iránti tiszteletet és a jövőre irányuló bátorságot adják útravalóul az unokáknak. Az, hogy az unokák hogyan lesznek képesek alakítani jövőjüket, attól is függ, mennyire élnek meg jó példaképeket a nagyszüleiket.

MIKÖZBEN A GYEREKEK ÉS AZ UNOKÁK búcsúüneplésünk után elköszöntek családi házamtól, értelmes, vidám, optimista nagymamának mutatkoztam. Szomorodni később és egyedül akartam.

Mónika, a barátnőm hasonló helyzetben a következő üzenetet adta útravalóul kisunokájának, hogy ezzel enyhítse számára (és a maga számára is) az elválás fájdalmát: „Ne arra gondolj, amit veszítesz, hanem mindarra a csodálatos dologra, amit ebben a házban közösen éltünk át! Arra mindig visszaemlékezhetünk.” És a „mindig” nem csupán a közös életidőt jelenti. Mónika unokája ugyanis most, nagymamája halála után is emlékszik annak szavaira, és továbbmeséli a gyerekeinek. Annak következményei, amit teszünk és megélünk, tovább hatnak, örökre, valóban.

Ursula Richter

Forrás: Publik-Forum Extra, 2015. november

